

Szegedről indult...

Vannak írók, akikről sokat írnak és kevesen olvasják, és vannak írók, akikről keveset írnak és sokan olvassák.

Ez utóbbiak közé tartozik, a húszas évek végén a Szegedről inuit Szacsavay Fehér Tibor, írói nevén Fehér Tibor, akinek élet-oeuvreje több mint húsz történelmi regényből, számtalan más cikkből és egy verseskötetből áll. És éppen ez utóbbi, de első műve alapján tartjuk számon, mint egykori „szegedit”, mert a kötet Szegeden jelent meg *Lélek a rács mögött* címmel, 1930-ban, na meg azért is, mert mint a Tanárképző Főiskola hallgatója (1926–30) Szegeden töltött négy nehéz, de változatos és gazdag esztendőt.

A tanári pályára ment szégyenember fia eleve eljegyezte magát a sokat emlegetett „tisztes szegénységgel”. S mivel éhes hasnánk nincs füle, nehéz meghallani a józan értelem szavát; ami Fehér Tiborunk is három barátjával. 1929 őszén riportlapot indított *Förgeteg* címmel. Egy új lapnak akkor van sikere, ha faltörő kossal megy neki a rendszernek. Hát a siker aztán nem maradt el. A lapot azonnal betiltották, és kis híja, hogy ki nem csapták mind a négyőjüket a főiskoláról.

Meggyőződésem: a *Förgeteg* viharral teljes élményei indították íróinkat, hogy verseskötetnek a *Lélek a rács mögött* címet adja, amely tökéletes érzékeltséggel kifejezi az akkori magyar ifjúság kilátástalan, jövőtlen helyzetével együttjáró, reménytelenül lázadó lelkiállapotát.

A verseskötetnek már átütő sikere van. A szegedi és a budapesti napilapok mellett az akkori folyóiratok (Nyugat, Napkelet, Lantos Magazin, Színházi Élet stb.) is nagyon szépen írnak róla. Fél évszázados távlatban olvassa a kötet verseit, meg kell állapítanunk, hogy a versek nem öregedtek meg.

Szinte magától értődik, hogy a verseskötet barátokat, pártfogókat szerez. A Szegedi Szemle egész oldalt szentel a költő válogatott verseinek. A tudós Zolnai Béla professzor, a *Széphalom* című, Szegeden megjelenő folyóiratban verset közöl tőle. Szalay József, a líratudás rendőrkapitány (az ellenforradalom idején Móra Ferenc mentője) meghívja a Dugonics Társaságba felolvasásra.

Az ifjú költő belekerül a szegedi irodalmi élet áramlatába. Szerzeli Anselm Károly *Emberi színdarabok* című művének szegedi bemutatójáról *Színházi levelek Szegedről* címmel cikket ír a Kortársba. Magyar Lászlónak, a Szegeden megjelenő *Homokóra* című irodalmi, művészeti, színházi hetilapjában gyakran jelennek meg írásai. „Magyar Lacl nagyon rendez szerkesztő volt — emlékezik Fehér Tibor —, ha csak tíz pengője volt, a felét bizonyosan kifizette nekem a cikért.” A hetilap 1930-ban megszűnt.

A fűrge tollú Fehér Tibor Balogh páter (a később közéleti múltú dr. Balogh István) hétfői napokon Szegeden megjelenő lapjában is dolgozott. Balogh páter „négy fillért fizetett soronként — meséli Fehér Tibor —, de a cikkeimet kegyetlenül meghúzta, hogy kevesebbet kelljen fizetnie. Egyszer ezt kérdezte:

- Ért maga a zenéhez?
- Nem értek.
- Nem baj! Itt egy meghívó a vasárnapi koncertre. Még este várom a recenziót.

Nem mertem visszautasítani. A könyvtárban kivettem a *Zenei Lexikont*, hogy a műsor szerzőit és műveit tanulmányozzam. A koncert után „acgirtam az ismertést, és rohantam a páterhez. Általában csak jót írtam az előadásról, és azokat a szereplőket dicsértem, akiknek a legtöbbet tapsoltak. Kedden reggel

örömmel vettem tudomásul, hogy az egész szegedi sajtó az én „krikkám” alapján méltatta a koncertet. Balognak mégis hálás voltam. Akkoriban napokig csak ebédelttem, mindig éhes voltam. Egyszer a négy fillérékből több mint öt pengőt fizetett. Olyan éhség gyötört, azon a leghidegebb 1929-es télen, hogy az egész honoráriumot megettem vacsorára. A maradékot nancsot vettem, sajnos, fagyott volt.”

Ime egy adalék a 20-as és 30-as évek magyar fiataljának nyomoráról. A nehéz fizikai munkát végző fiatalok órabere általában 10 fillér volt (például egy kovácssegédé). s még örülni kellett, ha munka akadt. Az egyetemi és főiskolai hallgatók minden elképzelhető munkakalmon kapva kaptak. A város támogatásával az apákák fenntartottak egy menzát az egyetemi és főiskolai hallgatók részére. Havi 12 pengőért naponta ebéde, és vacsorát adtak. Elnevezés csakhamar „kúduš” menzának. Ide járt étkezni a 20-as évek végén Ortutay Gyula is, meg e sorok írója is, és még annyian mások.

Juhász Gyulával Fehér Tibor nem tudott megismerkedni, jóllehet a már bejegeskedő költő lakásán többször kereste. De 1937-ben, a költő halálakor Szabó Pál felkérésére nekrológot ír róla a Kelet Népeben. „A kakas épp harmadszor szól...” címmel. (A Páku Imre által szerkesztett Juhász Gyula (1882–1937) című kötet bibliográfiai része nem tud róla.)

Ismert dolog, hogy Juhász Gyula költészete a 20-as és 30-as évek fiatal költőnemzedékére szinte kivétel nélkül hatással van. Fehér Tibor sem tudja magát e hatás alól kivonni, és Juhász Gyula *Dózsa feje* című verse jóval később — 1948-ban — egy nagyobb elbeszélésre, majd pedig *Hold a Tisza felett* című regényre (1961) megírására ihlet. A regény 1972-ben is megjelent a Dózsa-évfordulóra. Az író művében különösen kiemeli Dózsa György szegedi kapcsolatát, akinek hitese apja — a hagyomány szerint — Pálffy bíró volt, ennek Pirokska nevű leánya pedig Dózsa jegyese. (A regény 13. és 19. fejezetének cselekménye Szegeden játszódik.) Szeged szerepel még íróknak a *Vasjogar* című longobárd-gepida tárgyú, 1974-ben megjelent regényében. Ugyanis a régészeti, történelmi kutatások alapján Kunimund, gepida király székhelye Szeged táján lehetett.

Írók számára felejtethetetlen emlék még Kosztolányi Dezsővel Szegeden való találkozás. 1929 őszén Kosztolányi-est volt Szegeden. Az esten jelenlevő Fehér Tiborra olyan hatással van a verseiből-írásaiból felolvasó Kosztolányi, hogy verseskötetének első versét neki ajánlja. Amikor 1930-ban Kosztolányi megint Szegeden járt a Nyugat-est alkalmával, amelyet a Tiszában rendeztek, Fehér Tibor felkeresi őt az öltözőben. E találkozásról ezeket írja:

„Kosztolányi megkérdezte, ott voltam-e a szerzői estjén. Fagatni kezdett, milyen írásait olvasta fel, mert nem szeretné most ugyanazokat felolvasni. Három vagy négy írását akarta felolvasni újra. Nagyon örült, hogy emlékszem rájuk. — Hálás vagyok magának — mondta — és megszorította a kezem.”

Fehér Tibor szegedi emlékel közül még egy említésre méltót emelünk ki: Berda József költővel József Attila hűséges barátjával való találkozása Szegeden Berda nagyon szerette ezt a várost, Zolnai Béla erdeltiségeért kedvelte őt, folyóiratában gyakran közölte verseit. 1930 tavaszán azért jött Szegedre, hogy jó barátját, Fehér Tibort meglátogassa. A látogatás Fehér Tibor följegyzése szerint így zajlott le: „Hárman vártuk a pályaudvaron. Berzy András, később az egri Tanárképző Főis-

kola tanára, Marton László, utóbb a tapolcai Batsányi kultusz megteremtője és én. Sajnos, már halottak Berdával együtt. Jósának pénze volt, óriási összeg, 200 pengő. Egyetlen poggyásza egy fehér skatulya volt, amelyet féltékenyen szorongatott a hóna alatt. Fagatásunkra megmutatta: két újpesti tücsök lappangott fű között a dobozban. Elképedésünkre így válaszolt: „Ezek muzsikáltak nekem az úton. Majd ha hazamegyek, eladom őket az újpesti péknéknek. Egy pengőt adnak darabjért, hogy zenéljenek a műhelyben...” Én akkor kollégiumban laktam, ezért Berzyhez mentünk, akinek hónaposszobája volt a Bánomkert soron, a régebbi bordélyházban. Jóska így vetközött: „A felöltő, Kosztolányitól, a sálát Babbitól, a kalapot Mórict Zsigmondtól kaptam.”

— Jóska, rajta a magyar irodalom! — kiáltottam.

Este megvendégelt bennünket, csőrő diákokat. Onozónánál, ahol különsszobát kaptunk. Amikor megitta a magáét, felállt az asztal tetejére, és misézni kezdett. De úgy, hogy a ministráns szövegét is ő mondta. Amikor elfáradt, könnybe lábad, szemmel áldotti meg bennünket: „Benedicite vos omnipotens Deus” (Áldjon meg benneteket a mindenható Isten). Kiugrott fráter volt, ezért tudott latinul, már ami a szertartás szövegéit illeti. Egvébéként autodidakta volt, de csodálatosan értett a komoly zenéhez és a képzőművészethez.”

Amikor írónk 1930-ban megkapta a tanári diplomát, Budapesten kapott állást, de egy pillanatra sem maradt hűtlen az irodalomhoz. Csak — ahogy ez már sokszor megtörtént — a költőből regényíró lett. A már említett *Hold a Tisza felett* című történelmi regénye után egymás után következnek a törökvilág, az Árpád-házi királyok történetét ábrázoló regényei, sőt, még a longobárdok és a gepidák korába is elvezeti olvasóit. Igazi elbeszélő tehetség! Hősei hűsből-verből való emberek. Szereik gyermekek és felnőttek műveit, amelyek általában magas példányszámban jelennek meg. Például a *Hajdúkaland* (1980) című regényét 85 ezer példányszámban adták ki. Ez év tavaszán jelenik meg *Nyugtalan vér* című legújabb regénye, amelynek hőse a magyar Salamon király.

És már dolgozik új regényen, amelynek hőse Fabrici Kovács Mihály, Washington magyar ezredese, aki 1779. május 11-én halt hősi halált a Pulasi légió másodparancsnokaként, a southcarolinai Charleston előtt, az angolokkal folytatott szabadságharcban.

Írónk nemrég járt Szegeden, és a Somogyi-könyvtár birtokában levő Vasvári Ödön hagyatékát nézte át, amely hiteles adatokat őriz Kovács ezredes életére és halálára vonatkozóan.

On revient toujours... (Az ember mindig visszatér...)

MADÁCSY LÁSZLÓ

Apáti Mikós

Egy mondat az évről

Ím elkezdődtek a nyolcvanas évek, ha jól számolom, ez volt az első, ha jól számítunk, nem lesz az utolsó, de legalábbis lesz belőle néhány. lesz újra bundásvölgyű tél, ellobbanó tavasz, érlelő nyáridő; őszök gyümölcsöse, de ha elcsentünk egy évből akár egy fél-évszakot, megsérül az év, ha egy fél-évszakot áthaborúzunk, átéhezünk, átalusunk, átszerelmeskedünk a szabadsággal akkor elvész az év egésze, holott az egész a legszerűlenebb, a részletek begipszselhetők, gyógyszerelhetők, kijavíthatók, lábón kihordhatók, összeilleszthetők, de ha: „minden egész eltört...” nem folytatom, — az év, az első a nyolcvanasok közül kitélt tehát, öveztek baljós jelek, de múlt, telt, ahogyan teltünk, múltunk mi is, és gargalizáltuk jókívánságaink, a bort, a búzát, a békességet, a bor vézesen züllik, a búza fogy, a békesség, nos... a békesség egyre inkább körülbék, szorul, Közép-Kelet-Európa közepére, majd Pest megyére és Budapestre korlátozódik, s végül Lajosmizsére, de békének azt már nem mondanám, ha a mizsei Cezák Mária hasában alvó kisgyerek álma a béke, az kevés — pedig ezt hozták a nyolcvanas évek történelmileg, ám az ember ettől még nyugodtan megnősülhet, lakást szerezhet, bebútorozkodhat, eltarthatja várandós feleségét, várhatja vasárnap kamasz-fiait, várhatja születendő negyedik gyermekét, színházi kritikát írhat és verset, kalandregényt és színdarabot, és egyetlen mondatot az évről.

Somogyi Károly szegedi rokonsága

Száz éve, 1881. február 15-én kelt a könyvtáralapító Somogyi Károly adománylevele, amellyel „élete értelmét” a romjaiból újjászülötő Szegednek ajándékozta. A Délmagyarország egy egész, tegyük hozzá élvezetes oldalt szentelt a könyvek házának, a mecénás Somogyinak, és az első igazgató Reiznernek. Somogyi Károlyról B. I. írt rövid cikket *Az alapító* címmel. Eszerint a donátor „önzülenségből cselekedett, hiszen a városhoz korábban nem fűzték szoros kapcsolatokat”.

Erdemes Somogyi Károly szegedi kapcsolatairól néhány szót ejteni, ugyanis rokonat éltek Szegeden. (Adataink részben Lugoš Dóme szegedi hely- és színháztörténésznek Kelemen Lászlóról írott, 1927-ben megjelent monográfiájából valók.) A családfa ismertetéséhez Kelemen László (1760–1814), az első „magyar játszó színi társaság” igazgatójával kell visszamennünk. Kelemen László testvérének, Kelemen Borbálának a férje Somogyi Csizmázia Sándor ügyvéd volt. E házasságból négy gyermek született, köztük Somogyi

Csizmázia Károly (1811–1888) apátkanonok, „Szeged Széchényi Ferenc”. A főpap tehát Kelemen László unokaöccse volt. A nábob nevét a könyvtár, az első magyar színházigazgatót utca őrzi Szegeden.

Kelemen Lászlónak öt gyermeke született. Az egyik Kelemen István (1810–1885) igazgatótanító volt. Az ő fia Kelemen István (1833–1920) ügyvéd, Szeged városának tiszti főügyésze, akinek szili Török Franciskával kötött házasságából született Szegeden Kelemen Béla (1863–1944) főispán, képviselő, az 1919-i szegedi ellenforradalom krónikása.

Somogyi Károlynak tehát unokatestvére, unokaöccse, sőt ez utóbbinak 18 éves fia is Szegeden élt, amikor „királyokat megszügyenítő” (Móra) adománnyát tette. Kellő alappal írta hát Tonelli Sándor 1923-ban, hogy a Kelemen család „döntő befolyást gyakorolt arra, hogy az ősz tudós választása Szegedre esett”. Kelemen Béla neje Bakonyi Szeréna volt, Bakonyi Károly (1873–1920) szövegkönyvíró testvére. A librettista Szegeden érettségizett, Budapesten lett joghallgató, majd nevet szörnyra kapta a hír. Ő írta a *Bob herceg* (1902), a *János vitéz* (1904), a *Tatárjárás* (1908), az *Obsitos* (1910) stb. librettóját.

De nézzük tovább a lombos családfa hajtásait, hogyan kerültek a Kelemenek atyafiáságra Munkácsy Mihállyal (1844–1900), a festőfejedelemmel. A magyarosított nevű Munkácsy — eredetileg Lieb — Mihály szülei Lieb Leó és Reök Cecília voltak. A kis Munkácsy-Lieb korán árvaságra jutott, nevelését nagybátyja, a békéscsabai Reök István (1816–1877) vállalta, Reök István fia, Reök Iván (1855–1923) főmérnök, képviselő, a magyar szecesszió egyik edesát jelentő szegedi Reök-palota (1907) építője volt. Ha Munkácsy Szegedre látogatott, nagybátyja — második házasságából származó — fiánál, azaz unokatestvérénél, Reök Ivánnál szállt meg.

Reök Iván neje Kelemen Ida, Kelemen István (1833–1920) leánya volt. Házasságukból hét gyermek származott, akiknek ereiben már a Kelemenek és a Munkácsy-Liebek vérből is csörgedezett. Erre mondják, hogy milyen kicsi a világ...

APRÓ FERENC

Rózsa Endre

Ha ki valakit megszeret

Ha véget ér a szerelem,
az élet nem múlik el —
gondolatom zöldfülűn, Te nem?
Nos: holtig, élni kell!

Ha elmúlik az életem,
hány szerelmem halott!
Lévegűk: enyém, s a tetem —
övék... Már így vagyok!

Játszani jó, Körhinta száll:
népes egvedüllet,
Forecsa ha el is kasszál —
ilyen hintára ülnek.

Ha ki valakit megszeret;
olvan régtől szerette
nincs módja ha már így szeret
hogy többé ne szeresse!

